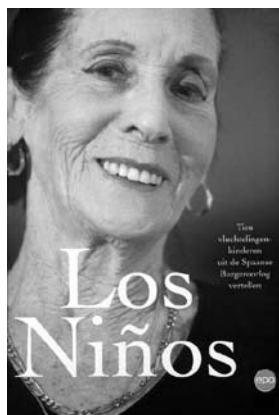

Vincent Scheltiens,
secretaris van Het
Andere Boek

HILDE PAUWELS (e.a.),
Los Niños.
Tien vluchtelingen kinderen uit de Spaanse Burgeroorlog vertellen, Berchem: EPO, 2007, 224 p.

HILDE PAUWELS (e.a.)

Los Niños.

Tien vluchtelingenkinderen uit de Spaanse Burgeroorlog vertellen

In het dit jaar verschenen boek *Los Niños* laten de auteurs elf – geen tien zoals de titel vreemd genoeg aangeeft – vluchtelingenkinderen uit de Spaanse Burgeroorlog aan het woord. Allen vertellen ze hun ‘kleine geschiedenis’ die zich afspeelt op een van de scharniermomenten van de 20e eeuw. Het boek vormde de kapstok van een hele reeks herdenkingsinitiatieven die dit jaar, de zeventigste verjaardag van het gebeuren, in Vlaanderen op touw werden gezet. Zoals vele herdenkingen zijn het bevestigingen van een algemene, zelfs oppervlakkige interpretatie van een historisch feit waar op geen enkel moment dieper op ingegaan of kritisch op teruggeblikt werd. Een gemiste kans. Ook het boek van Hilde Pauwels en co voegt inhoudelijk weinig toe aan wat eerder, zelfs in Vlaanderen, verscheen.¹ Toch blijft het mooi rechttop, wegens de authenticiteit van de getuigenissen en de aangrijpende emotionaliteit die ermee gepaard gaat.

Impact en emoties

De emoties die gepaard gaan met getuigenissen van Spaanse vluchtelingenkinderen zijn van fundamenteel belang om te begrijpen waarover we het hebben. Behalve de kindsoldaten, zijn kinderen in gewelddadige conflicten passief en weerloos. De bij benadering vijfduizend Spaanse kinderen die vanaf 1937 naar België komen², worden van de ene op de andere dag losgerukt uit al wat ze tot dan toe kennen, inclusief de honger, de bombardementen, de angst en de droefheid om het verlies van vrienden en familieleden in de laatste maanden van hun leven daar. De impact van wat met hen op enkele weken tijd gebeurt, is enorm: het verscheurende afscheid van

de ouders en/of de familie, de reis naar het onbekende, het onthaal in een nieuw gezin dat ondanks alle solidariteit, warmte en zelfs liefde toch een gedwongen vervangingsgezin is, vaak ook een verdeling over de onthaalgezinnen waarbij broers en zussen van mekaar gescheiden worden, de taal, de cultuur... Alsof dit alles nog niet volstaat, blijven ingrijpende gebeurtenissen zich opstapelen: het bericht van de dood of van jarenlange gevangenschap van één of van beide ouders, of de kwestie van de terugkeer of niet naar Spanje aan het eind van de burgeroorlog in 1939, het weerzien van de ouders of niet, de vervreemding bij dit eventuele weerzien, de vaststelling – zowel voor de natuurlijke ouders als voor de kinderen – dat er een onherstelbaar feit heeft plaatsgevonden. Maar ook in sommige gevallen de naam, de nationaliteit, de identiteit, de doorslaggevende keuzen die deze kinderen, dan adolescenten of pas meerderjarig, ter zake moeten maken, hebben een grote impact. En dan is er de grote geschiedenis die zich maar met hun kleine geschiedenis blijft bemoeien. Eenmaal in België gebeurt dat op twee cruciale momenten. Ten eerste is er de overwinning van Franco die de tijdelijke ballingschap van vele van deze kinderen omzet in een definitief afscheid van hun geboorteplaats en hun oorspronkelijke cultuur. Ten tweede is er het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog, waardoor de blijvers, afkomstig uit een militair beplaagde republikeinse zone, de komende vier jaar in een militair bezette zone moeten opgroeien. Voor sommigen onder hen betekent dit opnieuw schaarste, opnieuw gevaren en angst, vooral voor hen die in gezinnen verblijven waar de ouders actief zijn in het verzet. En opnieuw die impact, later: wat vertellen ze aan hun eigen kinderen? En wie of wat zijn die kinderen – de tweede generatie, en wat geven zij op hun beurt de kleinkinderen van deze *niños* mee? En dat allemaal ten gevolge van die ene dag in 1937, dat moment waarop iemand ze optilde en ze in een vrachtwagen belandden die hen naar de kust bracht, waar ze op een schip werden gezet.

Vermits we vandaag zeventig jaar verder zijn en er veel herdenkingen plaatsvinden, is het interessant ons af te vragen hoe deze kinderen uiteindelijk omgingen met hun land van herkomst. In haar inleiding schrijft Pauwels dat de meesten het Spaans verleerden en dat ook de emotionele afstand groter werd. We raken hier een heikel punt. Wat hebben die *niños* onderling immers gemeen, buiten het feit dat ze uit dezelfde republikeinse zone kwamen?

Samen uit maar niet samen thuis

Uiteraard zijn er tussen de ex-kinderen grote verschillen. Ze kwamen ook allen in verschillende gezinnen terecht, die om uiteenlopende redenen (van politieke solidariteit met de republiek over ontzetting over het antiklerikalisme van diezelfde republiek, tot kinderloosheid) een Spaans kindje in huis wilden. Neem nu de beide geïnterviewde ex-kinderen uit Barakaldo, de industriële voorstad van Bilbao: de Mechelse middenstandszoon Lubi De Coninck, die de zaak van zijn pleegouders (sanitair) overnam³ en de Luikenaar François Santin, arbeider bij Cockerill, die in de Fédération

Générale du Travail de Belgique (FGTB) carrière maakte en prat gaat op zijn vriendschap met Louis Major en André Cools.⁴ De eerste geeft toe vervreemd te zijn en het moeilijk te hebben met een aantal ontwikkelingen (in casu uitingen van nationalistische affirmatie van Catalanen en Basken). De tweede was actief tegen de dictatuur en leverde hand- en spandiensten aan de clandestiene Spaanse vakbonden.

Sinds Friedrich Engels weten we dat het zijn het bewustzijn bepaalt en niet omgekeerd, maar toch: *niña* Esther Arocena Torrecilla bracht 42 jaar door in de wereld van de haute couture en zegt zich nog steeds in de eerste plaats Spaanse te voelen; een land waar al haar kennissen en vrienden links zijn, benadrukt ze. Na haar tachtigste kocht ze een appartement in Bilbao waar ze wil sterven.⁵

Dankzij het oeuvre van onder meer Jorge Semprún – een van die ontelbare Spaanse ballingen waar de geschiedenis bol van staat – weten we dat het schrijven (of breder: het getuigen) over traumatische of alleszins dramatische ervaringen van ontzettend groot belang is, maar dat het van nog groter belang is te leven, zich opnieuw te wortelen. Dat is wat de geïnterviewde ex-kinderen uit dit boek in de eerste plaats hebben gepoogd.

‘Ser sin estar’

De grote impact op het persoonlijke leven van deze ex-kinderen – ze maakten allen een klein decennium oorlog mee – staat in schril contrast met hun marginale aanwezigheid in de grote geschiedenis. Niet dat ballingschap in de Spaanse geschiedenis een detail zou zijn. Integendeel. De Spaanse historicus en jezuïet Fernando García de Cortázar merkt terecht op dat ballingschap een van de meest diepe en meest tragische kenmerken is van de Spaanse geschiedenis. Hij noemt ballingschap een van de pijnlijkste en meest tegenstrijdige vormen van het Spaans-zijn: *el ser sin estar*; het zijn zonder (er) te (kunnen) zijn.⁶ Josefina Cuesta Bustillo, professor eigentijdse geschiedenis aan de Universiteit van Salamanca, die deze afwezigheid van kinderen in de geschiedenis benadrukt, spreekt dan ook van “*una imposible memoria*”. Gedurende meer dan een halve eeuw bleven de ervaringen van deze ex-kinderen innerlijk, niet gedeeld of amper te delen.⁷ We voegen eraan toe dat tijdens de vier decennia van Francodictatuur er in Spanje weinig animo was om dit thema aan de orde te stellen.

Feit is – in het boek wordt dat onderwerp helaas niet geëxpliciteerd – dat (mede door die dictatuur) wie van deze kinderen vanuit België ‘Spaans’ wilde blijven er een gevecht heeft voor moeten leveren: een *modus vivendi* vinden met de natuurlijke ouders en/of familie (al dan niet hereniging), eventueel opnieuw de taal leren, een standpunt innemen tegenover de dictatuur, al dan niet dat standpunt tot uiting brengen, de eigen kinderen betrekken bij die herkomst... Kortom, de weg terug moet afgelegd worden, in afstand én tijd, tegen de stroom van het dagelijks leven in, want de kracht van de grote geschiedenis heeft hun kleine geschiedenis meer dan duizend kilometer opgeschoven. Da’s niet makkelijk. Ook omdat de geschiedenis van de *niños de la guerra* in de Spaanse historiografie nauwelijks meer dan een voetnoot is. De

19e-eeuwse Spaans-Galicische dichteres Rosalía de Castro meende dat Spanjaarden uit de exodus zich geen Spanjaarden meer moesten noemen aangezien Spanje hen vergeten was. Een andere dichter, alweer zo’n Spaanse balling, León Felipe, zei dan weer dat de Spaanse balling zich wel als mens zou weten te redden... maar niet als Spanjaard.⁸

Hilde Pauwels koos voor mooie portretten, human interest, makkelijk verteerbaar voor een breder publiek, en is daar goed in geslaagd. De historische duiding van de hand van Frank Caestecker en Sarah Eloy vindt men wellicht niet toevallig helemaal achteraan, alsof men ons wilde zeggen: mag maar moet niet gelezen worden. Onschadelijk.

- (1) Zie E. LABAJOS-PEREZ & F. VITORIA-GARCIA, *Los Niños. De kinderen van de Spaanse Burgeroorlog in België (1936-1939)*, Gent: AMSAB, 1994, 156 p., ook met historische duidingen en een groot aantal getuigenissen.
- (2) Volgens cijfers van november 1949 van de officiële (franquistische) Delegación de Repatriación de Menores werden 5130 kinderen in België onthaald en keerden er 3798 na de burgeroorlog terug. Zie A. ALTED, J. CUESTA, M.A. VILLANUEVA, *El exilio español de la guerra civil: los niños de la guerra*, Madrid: Ministerio de Cultura/Fundación Francisco Largo Caballero, 1995.
- (3) H. PAUWELS, *Los niños [...]*, p. 36-53.
- (4) H. PAUWELS, *Los niños [...]*, p. 72-89.
- (5) H. PAUWELS, *Los niños [...]*, p. 196-197.
- (6) F. GARCIA DE CORTAZAR, *Los mitos de la historia de España*, Barcelona: Planeta, 2003, 392 p.
- (7) J. CUESTA BUSTILLO, Una memoria de los “niños de la Guerra”? In: *El exilio español [...]*, p. 26-27.
- (8) “Español del exodo de ayer / y español del exodo de hoy: / te salvarás como hombre, / pero no como español”.